

Francesco Casetti

Nepřipadne někomu v čase poststrukturalistických dekonstrukcí jako anomálie Casettiho pokus o uspořádané zachycení vývoje a dnešního stavu obecnějších metodologických problémů filmové teorie? V postmodernismu se zajisté projevuje kromě jiného i přesvědčení o ztrátě „poslání“ teorie, o nepotřebnosti a nesvéprávnosti hierarchizace poznávacích postupů a vytvářených uměleckých hodnot, a tedy i neúcta k systematickému zkoumání. Rození nového paradigmatu však neznamená, že dosavadní vědění a přístupy mizí. K jeho úplnějšímu pochopení stojí za to, ba je zřejmě nezbytné, zamýšlet se nejen nad tím, co vlastně dosavadní pohledy a poznatky znamenaly ve své době, co přinesly do celkového poznání, ale uvědomovat si také, co se s nimi děje dnes, jak se proměňují, do jakých nových relací vstupují.

Pro tyto úkoly je Francesco Casetti, jak dosvědčuje přeložená stať, dostatečně vybaven díky své vědecké přípravě, informacím a zkušenostem z výzkumných projektů, na nichž dlouhodobě pracuje, z pedagogické a publikační činnosti, z italského i mezinárodního intelektuálního prostředí, v němž se pohybuje. Charakterem tematického zaměření a funkcí studie je dáno, že se v ní neuplatňuje živý, konkrétní, často velmi metaforický styl jiných Casettiho textů.

I když italská filmová kritika, historie a teorie byla a je také terčem četných kritických soudů, má ve srovnání se stavem v některých jiných filmově rozvinutých zemích řadu předností. Není na místě rozebírat politické, kulturní a ideologické okolnosti, které vedly v Itálii v poválečných letech jak k rozmachu filmové tvorby, tak k bohatosti diskusí a četnosti publikací o filmu, a to nejen v souvislosti s neorealismem. Filmová problematika se v nich setkává a střetává s italskými filozofickými, estetickými, literárněvědními a lingvistickými úvahami (B. Croce, A. Gramsci, G. Della Volpe, G. Gentile, G. Dorflès ad.). Italští kritici a teoretici (L. Chiarini, U. Barbaro, J. M. Lo Duca, G. Aristarco ad.) se seznamují – většinou dříve a více než jinde – s klasickým a stěžejním zahraničním myšlením, z něhož se také dosti pilně překládá. Snad právě proto jsou Italové méně unáhlení v přijímání krátkodobějších, spíše jen módních vln. Dost výmluvný je v tomto směru jejich vztah k francouzské filmové sémiotice, se kterou sice spolupracují, ale zároveň s ní hned od jejího vzniku

velmi věcně polemizují (E. Garroni, P. P. Pasolini, U. Eco). Tento vývoj je velmi dobře reflektován v četných pracích Gianfranka Bettetiniho (kromě jiných např. *Cinema: lingua e struttura* / Film: jazyk a struktura, 1968; *Produzione del senso e messa in scena* / Tvorba smyslu a režie, 1975; *Tempo del senso* / Čas smyslu, 1979; *La conversazione audiovisiva* / Audiovizuální konverzace, 1981). Bettetini je profesorem univerzity v Milánu, kde byly již ve školním roce 1951–1952 zavedeny volné kursy filmové kultury.

Francesco Casetti, narozený v roce 1948, pracuje také na této univerzitě. V roce 1973 uveřejňuje společně s Bettetiniem ve zvláštním filmovém čísle pařížské Revue d'Esthétique článek o sémiologii audiovizuálních komunikačních prostředků a o problémech analogie. Definují v něm sémiotiku „ne jako vědu o znacích v jejich obecné povaze jednotlivých entit nebo prvků schopných přenášet smysl, ale jako vědu o označující operaci, vědu, která je paradoxně proti znakům, přinejmenším v jejich nejtradičnějším pojetí“. Po monografii o Bernardu Bertoluccim vydal Casetti kritický a historický přehled teoretických výzkumů filmu od roku 1945 v eseji *Teorie del cinema dal dopoguerra ad oggi* (1978). Od konce 70. let se také v Itálii stává dominantou filmové sémiotiky zájem o text. „Na film se myslí,“ říká Casetti, „jako na text ... koherentní a dokončený diskursivní celek, skrze nějž se realizují strategie komunikace.“ Casetti se stává jedním z předních představitelů výzkumu pragmatické dimenze filmu. Pragmatika, původně definovaná jako „studium vztahů mezi znaky a interprety“ (Ch. W. Morris), je dnes chápána jako studium vztahů mezi textem a kontextem. Casetti je mezi těmi, kteří přikládají kontextu a jeho interakci s filmem během komunikační akce zásadní význam. Kontextem je mu celá časoprostorová situace tvorby, produkce a recepce filmu, svázaná se všemi verbálními, výtvarnými a audiovizuálními promluvami, které ji doprovázejí. Nejzávažnějším příspěvkem k badatelskému programu, který tato náročná tematika představuje, je Casettiho kniha *Dentro lo sguardo* (Uvnitř pohledu) z roku 1986. Její přepracované francouzské a španělské vydání vyšlo v r. 1990 s úvodem Christiana Metze, v němž Casettiho práci nejen vysoce oceňuje, ale doznává, že ho přiměla k rozhodnutí věnovat se plně studiu filmového „výpovědního procesu“. Doslovný překlad titulu, který dostalo Casettiho dílo ve Francii, je „Z jednoho pohledu druhý. Film a jeho divák“. Předmětem je rozbor způsobů, jimiž je konstituován a řízen divák filmem (demonstrováno na vybraných současných filmech). Casettiho opus se zřejmě stane povinnou četbou vážnějších zájemců o filmovou teorii.

Přemysl Maydl